

Bijlage 1

De trek van Duitsers in 1860-1880 naar Nederland

In de jaren tussen 1860 en 1880 vestigen zich veel Duitse gezinnen in het Nederlands grensgebied. Een aantal oorzaken is hiervoor aan te wijzen.

Economisch.

Het Duits grensgebied raakt overbevolkt. Te veel mensen moeten eten van te weinig voedsel.

De bevolking voedt zich grotendeels met rogge (Jacobs, 2010). Rogge wordt verbouwd op bemeste zandgronden, waarbij de mest geleverd wordt door de schapen. Het aantal schapen is beperkt, meer schapen houden zou overbeweiding van het gebied betekenen. Het land laat niet meer schapen toe en daarmee ook niet meer roggeverbouw.

Daarnaast kent de Emslander niet het principe van vruchtwisseling, dit in tegenstelling tot andere streken in Duitsland. Door een perceel braak te laten liggen of er een ander product op te verbouwen, zal de roggeopbrengst de jaren erop hoger zijn. Dit principe wordt niet toegepast, op hetzelfde perceel wordt jaar na jaar rogge verbouwd (Jacobs, 2010).

De Emsländische boeren hebben zich bekwaamd in de boekweitbouw; het enige cultuurgewas dat het goed doet op veen. Het is een brandcultuur, de bodem wordt afgebrand alvorens het zaadgoed ingezaaid. Dit kan echter slechts een 6-8 tal jaren, daarna is het 'opgebrand' en worden de opbrengsten minder. Juist de streek aan de Runderode heeft nog maagdelijke veenbodem. Al in het begin van de 19-de eeuw huren de Hannoveranen boekweitland van de markegenoten van Noord- en Zuid Barge. Voor hen is het bekend gebied (Hartmann, 1974). Tevens worden in het Duitse gebied stukken veengrond nog op een oud-feodale wijze verpacht, waarbij de huurder het zaad van de verhuurder betreft en hem zeker in het eerste jaar een groot deel van de opbrengst terugbetaalt als huur. De voorwaarden om grond te huren zijn in Nederland gunstiger (Dijck, 1998).

Sociaal-demografisch.

Het Emslandgebied kent grote kinderrijke (katholieke) gezinnen. De oudste zoon is erfgenaam en erft de boerderij, hij kan blijven. De andere zonen moeten op zoek naar een andere mogelijkheid. Een enkele zoon blijft op het 'Hof' als ongetrouwde knecht, 'Onkel' genoemd. Voor een andere zoon is nog plaats in het Heuerhaus, het kleine arbeiders-huurhuisje dat behoort bij de boerderij. De bewoner ervan bebouwt een stuk eigen grond, de opbrengsten zijn ook voor hem. Maar hij, zijn vrouw en kinderen zijn bovenal knecht op de boerderij. Zijn eigen werk moet hij dan in de avonduren doen.

De dochters van de boer moeten een goede 'partij' zoeken, op een andere 'Hofstelle' of ze blijven dienstmeid op hun eigen (ouderlijke) boerderij. Onder de Duitse mannen, die naar Nederland trekken, zijn veel niet-erfgenamen (Jacobs, 2010).

Politiek.

De bevolking van de Duitse grensdorpen en wonende aan de rand van het Bourtanger Moor bestaat voor een deel uit afstammelingen van reizende personen, die geen vaste woon- en/of verblijfplaats hebben. Velen zijn van oorsprong zigeuner, die eeuwenlang vanuit Oost-Europa, in groepsverband, door Europa gereisd hebben. Van beroep zijn het ketellappers en scherenslijpers. Nergens zijn ze welkom en uiteindelijk zijn ze gaan wonen

aan de Duitse rand van het Bourtangere Moeras in de plaatsen Meppen, Haren, Twist en Hebelmeer enz. (Lemmermann, 1986 en Bechtluft, 1977).

Dr. H. Prakke (1969) schrijft in zijn 'Deining in Drente' over de migratiebewegingen het volgende;

Dat de infiltratie langs de grens aanvankelijk niet met vriendelijke ogen werd gezien, leert de publicatie van de rapporten der Gouverneurs in de Provinciën aan de Koning, 1840-1849. In een rapport van 30 maart 1844 heet het:

“Een nauwkeurige dagelijksch toezigt op vreemdelingen, verdachte personen, vagebonden, bedelaars en ander geboefte, dat maar al veel van de Hannoversche en Munstersche zijden de openliggende oosterlijke grenzen van Drenthe over de onafzienbare veenen en heidevelden, overtrekt en deze provincie binnensluipt, is mitsdien voor dit gewest, vooral niet minder dan elders, wapen der marechaussee”.

Velen worden gezocht door de Duitse politie en de gang naar Nederland geeft hun de 'vrijheid'. Omdat ze door de Duitse justitie gezocht worden en zich aan de justitiële macht onttrokken hebben, verliezen ze het Duitse staatsburgerschap. Ze zijn 'Heimatlos', stateloos, hebben geen nationaliteit en kunnen hierdoor ook niet voor de staat, de wet trouwen. Kinderen van deze mannen krijgen daardoor niet de achternaam van de vader maar van de moeder. De mannen kunnen zich naturaliseren tot het Nederlandschap, maar dit wordt in verband met de hoge kosten vaak niet gedaan (Buiskool, 1950).

Ook willen dienstplichtige mannen uit het grensgebied niet in het leger. In 1866 verslaat Pruisen bij Langensalza het leger van het koninkrijk Hannover, waartoe het Emsland behoort. Jonge Emslanders moeten voortaan 3 jaren dienen in het Pruisische leger. In 1870 begint Pruisen een 3-jarige oorlog tegen Frankrijk. In tegenstelling tot de andere streken van Duitsland behoort Emsland tot de katholieke kerk, evenals Frankrijk. Katholieke mannen uit het Emslandgebied moeten ten strijde trekken tegen het eveneens katholieke Frankrijk. Veel Duitse jonge mannen deserteren en vluchten naar de Nederlandse grensdorpen. Ook deze mannen verliezen hierdoor hun Duitse staatsburgerschap.

Daarnaast bezitten tientallen boeren van de Duitse dorpen Hebelmeer, Zwartenberg, Lindloh en Rütenbrock grond in Nederland, liggend pal aan de landsgrens. Zij vestigen zich vanaf 1875 in het gebied 'Afgestaan aan de Hannoveranen'. Ze bouwen hun huizen op het bovenveen in het gebied tussen de grens en de Breede Sloot, (Ottens, 1963 en 1988), zie ook 'Bewoning van de grensstreek'.